

Gerhard Möbus: Europäische humanität als politische Formkraft

Ivan Prpić

Knjiga G. Möbusa ima karakterističan naslov — »Evropski humanitet kao politička snaga oblikovanja«, u kome je kao rijetko kada sadržana namjera i sadržaj knjige. Namjera je autora da, ispitujući povijest, razvitak i transformaciju fenomena »političkog«, koga on, to treba odmah naglasiti, shvaća isključivo instrumentalistički — kao silu, prinudu, vlast neophodnu za život i rad društvene zajednice, pokaže da li su ikad do sada u povijesti humanitet, ljudsko dostojanstvo, ljudskost bili i da li uopće mogu i pod kojim uvjetima biti princip i oblikovna snaga društvene egzistencije.

Iako se s njegovim rješenjima ne moramo ili još bolje ne možemo složiti, autoru se mora priznati da je pokušao odgovoriti na jedno od pitanja na koje danas gotovo svaki čovjek koji iole misli, bilo na Istoku ili Zapadu traži odgovor.

Uzme li se još u obzir da je autor svjež, znalčki i konsekventno izveo svoju poziciju mora se reći da je to knjiga koja zavrđuje pažnju.

G. Möbus je kršćansko-teološki profesor koji je u Zap. Njemačkoj poznat po svojim dvjema knjigama iz historije političkih doktrina. Ovih nekoliko biografskih podataka naveli smo ne samo zato da bi ga predstavili našoj čitalačkoj publici, nego i radi toga što oni govore i o filozofskoj poziciji s koje će autor pokušati odgovoriti na postavljeno pitanje.

Kao kršćanski teolog on mora a to će i učiniti u svojoj knjizi — čitavu povijest podijeliti u dva razdoblja: pretkršćansko i kršćansko i zaključiti da su do sada povijesno postojala samo dva bitno različita načina ljudske egzistencije — pretkršćanski koji on u svojoj knjizi označava kao tragičan i kršćanski.

Osnovne značajke tragične egzistencije pokazuje on eksplikacijom grčkih tragedija. Tragičnost te egzistencije proizlazi iz činjenice da je to vrijeme kada je čovjeko-bitak koji je u isto vrijeme snaga i nemoć, s jedne strane u biti sveden samo na čovjeka (čovjek je mjerilo svih stvari, postojećih da jesu a nepostojećih da nisu) odnosno što je čovjek u potpunosti određen samim sobom, a što s druge strane živi u društvenoj zajednici s kojom se po svom individualnom bitku sukobljava, budući da je ona određena drugim njemu neobjašnjivim i nepoznatijim bitkom. Izlaz iz te, po njemu protivurječne i zato tragične pozicije, Grci su morali potražiti i potražili samo tako da pokušaju pronaći zajednički bitak i princip individualne i društvene egzistencije. Prvi tragovi vode već u Heraklitov pokušaj da se sve postojeće izvede iz logosa kao njegova temeljnog bitka, koji će preko stoičke filozofije koja inauguriira egzistenciju apsolutnog uma imanentnog svemu postojećem završiti u kršćanskom određenju čovjeka transcendentnim božanstvom koje je stvorilo čovjeka na svoju sliku i priliku određivši ga da vlada cijelom prirodom ali ne i drugim čovjekom. Suprotnost čovjeka i svega vanjskog je time otklonjeno. Odredi li se još čovjek kao slika i prilika božja koju je bog stvorio kao svrhu svih bića i poslije stvaranja svijeta kao i svako drugo konačno biće pustio da slobodno teži svom savršenstvu i svojom slobodnom voljom ostvaruje sve mogućnosti i sredstva za to, kao što je to u svojoj političkoj filozofiji učinio T. Akvinski, odmah će se vidjeti da je upravo u kršćan-

skom humanizmu koji na ovaj način ne shvaća čovjeka kao sredstvo božje volje, nađen i očuvan princip koji će spasiti čovječanstvo od njegove tragične sudbine i omogućiti punu afirmaciju i realizaciju humaniteta. Zato što je bog stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku, u čovjeku je sadržan i element božanskoga, te čovjek kršćanin ima pretpostavke da u drugom čovjeku ne gleda sredstvo nego svrhu svoga egzistiranja i mogućnost da se prema njemu odnosi kao prema sebi samome. Ljudskost tako može postati i postaje princip društveno-političkog udruživanja. Posljednja instanca koja čovjeku to omogućuje i na tog ga prisiljava jeste savjest, a povijesni nosilac koji će to ostvariti i ostvaruje u suvremenoj zapadnoj državi blagostanja, koja je postala političkim poretom koji ne dozvoljava da čovjek silom i protiv svoje volje postaje sredstvo za svrhu manje dostojnu nego što je on sam, jest građanska klasa.

Njoj je uspjelo, upravo zahvaljujući činjenici da je primila kršćanski humanizam kao svoj pogled na svijet da izbjegne sve posljedice koje su u svojim djelima proricali zloguki proroci, T. Hobbes i N. Machiavelli, a koje su proizlazile iz novovjekovne težnje čovjeka da bude gospodar ne samo prirode nego i svega postojećeg. Ta težnja proizašla je iz enormnog razvitka prirodnih nauka kao posljedica velikih naučnih otkrića. Temeljna osobina tog novog prirodnog, znanstvenog načina gledanja na svijet, koji je obuhvatio jednu cijelu epohu, je, da je čovjekobitak sveden na težnju za vladanjem (Menschsein — Herrsein). Primijeni li se taj prirodno-znanstveni način mišljenja na čovjeka i državu onda i čovjek i država bivaju samo jedan od mogućih tehničkih aparata i sredstava za ostvarenje gore označene biti čovjekobitka te epohe. Krajnji rezultat takvog gledanja na svijet je politička filozofija marksizma-lenjinizma.

Sada, kad smo došli do kraja knjige postaje jasna još jedna namjena autora. Budući da u suvremenom svijetu postoji komunizam koji predstavlja opasnost za dignitet općeljudskog i evropskog humaniteta, zadatak je svih koji su to u stanju da mobiliziraju sve svoje snage kako bi ga spasili. Iako autor, kada govori o Marksovoj filozofiji prebacuje Marksu, da on inzistira na materijalnom, na određenju čovjeka društvenim okolnostima, zanemaruje djelotvornu snagu misli, očito je da je knjiga više pisana pod utjecajem »marksističke« nego izvorne Marksove filozofije i pod utjecajem političke prakse koja se na Marksovu nesreću deklarirala kao realizator Marksovih ideja. Kako inače objasniti činjenicu da autor identificira Marksov pogled i površno čitanje fundamentalnih Marksovih tekstova jasno pokazuje da oni predstavljaju kritiku i pobunu protiv dosljedno izvedenih krajnjih konsekvencija upravo tog neovjekovnog, subjektivističkog, prirodnoznanstvenog odnosa prema svijetu koji je na teorijskom planu završio u Hegelovoj apsolutnoj znanosti, u kojoj čovjek više uopće nema niti mogućnosti da se pita o svojoj biti jer je samo jedan od modaliteta kako se apsolutna znanost pojavljuje. Ne, dakle, slobodno stvaralačko nego uvijek posredovano i određeno biće u sistemu kojim je obzor povijesti zatvoren, a ljudski život besmislen, a koji je u svojoj praktično-povijesnoj realizaciji u potpunosti odvojio čovjeka od objektivnih preduvjeta njegove egzistencije i svevši ga doista na puki subjektivitet, prisilio ga da taj svoj subjektivitet razmjenjuje za sredstva za život i time ga doista identificirao sa sredstvom, predmetom. Kritika koja je upućena prirodnoznanstvenim pogledom na svijet, bilo građanske bilo marksističke orijentacije, ne pogađa Marksa koji je, određivši čovjeka kao samoprodukciju u njoj vidio jedino moguće potvrđenje i ostvarenje čovjekove ljudskosti. Pored toga on je, međutim, vidio jedini mogući način da se to ostvari — ponovni povratak čovjeku povijesnim procesom otuđenih preduvjeta njegove egzistencije. Marksizam je tako bitno humanizam a samo taj i takav humanitet, koji nije posredovan nikakvim apsolutom ili božanstvom, doista je politička oblikovna snaga novog humanijeg društva. Da autor ne piše pod utjecajem političke prakse koja je profanirala marksističku ideju humanizma, jer je u relativno kratko vrijeme morala ponoviti naporni povijesni tok kojim je građanstvo na Zapadu prolazilo mnogo duže, pa je tako zapravo ostvarivala ono što je građanstvo sebi postavilo kao program, a nije ga prevazilazila, nego na osnovu kritičke analize Marksove izvorne filozofije, ne bi mu se desilo da padne čak ispod nivoa nekih drugih kršćanskih pokušaja koje, iako i sami netačni, uviđaju ovu humanističku crtu Marksove filozofije pokušavaju pomiriti marksizam s kršćanstvom. Zaključujući ovaj prikaz možemo reći da i ova pozicija pored navedenih teza izražava bitne osobine koje je u svom povijesnom razvitku izražavalo kršćanstvo: netolerantnost prema svim drugim mogućim pozicijama i ideologijsku apologetiku opstojećeg kako je to crkva gotovo od svog postanka činila.